

**INGLIZ VA RUS BADIY ASARLARIDA O'ZBEK MILLIY TAOM
NOMLARINING STILISTIK VA MADANIY FUNKSIYALARI**

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti katta o'qituvchisi

Bobojonova Zarina Rashidovna

zarinabobojonova83@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0003-8607-9695>

Annotatsiya: Mazkur maqolada ingliz va rus tillariga tarjima qilingan o'zbek badiiy asarlarida milliy taom nomlarining lingvokulturologik, stilistik hamda semantik funksiyalari tahlil qilinadi. O'zbek milliy taomlari nomlari nafaqat maishiy tushunchani ifodalaydi, balki xalqning urf-odati, tarixiy xotirasi va milliy ruhining muhim belgisi sifatida namoyon bo'ladi. Tarjima jarayonida bu nomlarning ekvivalentini topish, milliy koloritni saqlab qolish masalalari muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada o'zbek taom nomlarining ingliz va rus tilidagi ifodalanish usullari, ularning badiiy matndagi uslubiy yuklamasi hamda madaniy konnotatsiyasi o'rganiladi.

Kalit so'zlar: o'zbek milliy taomlari, lingvokulturologiya, badiiy tarjima, milliy kolorit, madaniy ekvivalent, uslubiy funksiyalar, semantika

Kirish

Milliy taom nomlari xalqning madaniy merosi, an'analari va dunyoqarashining muhim qismini tashkil etadi. Har bir millat oshxonasida yashiringan qadriyatlar uning tili orqali badiiy asarlarda ifodalanadi. O'zbek adabiyotida taom nomlari ko'pincha muhit, milliy ruh, obrazlar hayotiyiligini kuchaytiruvchi vosita sifatida qo'llanadi. Ammo ularni ingliz va rus tillariga tarjima qilish jarayonida muallif niyatini, milliy rang-baranglikni to'liq yetkazish muammosi paydo bo'ladi. Shu bois o'zbek milliy taom nomlarining tarjima jarayonidagi stilistik va madaniy funksiyalarini o'rganish dolzarbdir. O'zbek badiiy asarlarida uchraydigan milliy taom nomlari, masalan, **“osh”**, **“somsa”**, **“lag'mon”**,

“chuchvara”, “norin”, “shashlik”, “tandir non” singari birliklar faqatgina ovqatni emas, balki ijtimoiy-madaniy kontekstni ham ifodalaydi.

Masalan, Abdulla Qodiriyning “*O'tkan kunlar*” asarida “osh” soʻzi nafaqat milliy taom, balki mehmondoʻstlik, bagʻrikenglik, va ijtimoiy yaqinlik ramzi sifatida tasvirlanadi. Asarning ingliz tilidagi tarjimasida “pilaf” shaklida beriladi, rus tilida esa “плов” transliteratsiya usulida saqlanadi. “Pilaf” ingliz tilida turli xalqlar taomini anglatgan umumiy soʻz boʻlsa-da, u oʻzbek “osh”ining madaniy ruhini toʻliq ifodalab bera olmaydi. Shu sababli, tarjimon izohli shaklda yoki kontekstual tavsif yordamida milliy koloritni saqlaydi.

Bundan tashqari, “somsa” ingliz tilida odatda “meat pastry” yoki “samosa” tarzida tarjima qilinadi. “Samosa” hind taomiga nisbatan ishlatilgani uchun, oʻzbek “somsa”sining xususiy shakli yoʻqoladi. Rus tilida esa “самса” shakli transliteratsiya orqali milliy xususiyatini saqlaydi.

Shuningdek, “tandir non”, “shashlik”, “norin” kabi birliklar ham milliy hayot tarzining badiiy aksini beradi. Ular oʻzbek xalqining qadimiy ovqatlanish madaniyatini, mehmondoʻstlik anʼanalarini va ijtimoiy aloqalarini badiiy jihatdan yoritadi.

Munozara

Tahlillar shuni koʻrsatadiki, ingliz va rus tarjimalarida oʻzbek milliy taom nomlarini ifodalashda uchta asosiy strategiya qoʻllanadi:

Transliteratsiya – milliy shaklni saqlab qolish (masalan, *plov, somsa, lagman*).

Tavsifiy tarjima (descriptive translation) – maʼnosini izohlab berish (masalan, *rice dish with meat and carrots*).

Madaniy moslashtirish (cultural adaptation) – oʻxshash maʼnoli boshqa xalq taomini tanlash.

Transliteratsiya milliy koloritni saqlaydi, ammo oʻquvchi uchun maʼno noaniq boʻlishi mumkin. Tavsifiy tarjima esa maʼnoni ochadi, biroq milliy ifoda boyligini kamaytiradi. Shu sababli, badiiy tarjimada kontekstga qarab, bu usullar kombinatsiyasidan foydalanish eng samarali hisoblanadi.

Bundan tashqari, o'zbek taom nomlarining stilistik funksiyasi ham muhimdir. Ular asarda muhit yaratish, milliy ruhni kuchaytirish, obrazni jonlantirish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Masalan, "osh tortish marosimi" tasviri o'zbek mehmondo'stligini, "somsa hidi" esa milliy muhitni ifodalaydi.

Natijalar

O'tkazilgan lingvokulturologik va tarjimashunoslik tahlillari natijasida quyidagi muhim ilmiy-amaliy natijalar olindi. Milliy taom nomlari badiiy matnda madaniy kod sifatida faol ishlatiladi. Ular o'zbek xalqining qadriyatlari, urf-odatlarini, mehmondo'stlik an'analarini va ijtimoiy hayot tarzi haqida bilvosita axborot beradi. Masalan, "osh", "somsa", "tandir non" kabi birliklar o'zbek muhitining issiqligi, oilaviylik va jamoaviylik tuyg'ularini ifodalaydi. Tarjima jarayonida milliy taom nomlarining ekvivalent tanlash muammosi mavjud. Ingliz va rus tillarida ko'plab o'zbek milliy taomlari uchun to'g'ridan-to'g'ri semantik ekvivalent yo'q. Shu bois tarjimonlar transliteratsiya ("plov", "somsa"), tavsifiy tarjima ("rice dish with meat and carrots"), yoki madaniy moslashtirish ("pie", "pastry") usullaridan foydalanadi.

Transliteratsiya usuli milliylikni saqlashda eng samarali hisoblanadi, chunki u o'zbek milliy koloritini, tovush va madaniy ohangini yo'qotmaydi. Biroq, o'quvchining bu so'zni tushunishi uchun kontekst yoki izoh zarur bo'ladi.

Tavsifiy tarjima o'quvchiga ma'noni ochiqroq beradi, ammo milliy obrazlilikni kamaytiradi. Masalan, "somsa"ni "meat-filled pastry" deb tarjima qilish semantik jihatdan to'g'ri, ammo u o'zbek somsasining shakli, pishirish usuli va madaniy ma'nosini yo'qotadi. Madaniy moslashtirish (adaptatsiya) usuli ba'zi hollarda o'quvchi uchun tushunarliroq bo'ladi, ammo bu jarayonda milliy ruh so'nadi. Masalan, "osh"ni "pilaf" shaklida berish xalqaro leksikona yaqin, ammo u o'zbek "osh"ining ijtimoiy-madaniy konnotatsiyasini to'liq ifodalay olmaydi.

Ingliz va rus tarjimalarida milliy taom nomlarining uslubiy funksiyalari asosan quyidagicha namoyon bo'ladi:

Obraz yaratish vositasi sifatida — milliy muhitni jonlantirish, qahramon hayot tarzini tasvirlash.

Madaniy belgilar tashuvchisi sifatida — milliy qadriyat, marosim va ijtimoiy o‘zaro munosabatlarni ifodalash.

Estetik funksiya sifatida — o‘quvchiga milliy koloritni his ettirish, o‘zbekona muhitni badiiylashtirish.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, rus tilida o‘zbek taom nomlarini ifodalash osonroq, chunki tarixiy, hududiy va madaniy aloqalar tufayli bu birliklarning ko‘pchiligi rus tiliga o‘tgan va umumiy kommunikativ fonda mavjud (masalan, *плов,самса,лазман*).

Xulosa

Yuqoridagi natijalarga asoslanib, quyidagi xulosalar ilgari suriladi:

O‘zbek milliy taom nomlari — bu xalqning madaniy va ruhiy merosining til shaklidagi ifodasi bo‘lib, ular badiiy asarlarda milliy muhitni, tarixiy davrni va milliy mentalitetni jonlantirish vositasi sifatida xizmat qiladi.

Ingliz va rus tarjimalarida o‘zbek taom nomlarini to‘liq ekvivalent bilan ifodalash qiyin, chunki bu birliklar faqat denotativ (so‘zma-so‘z) ma’noni emas, balki konnotativ (madaniy, hissiy, estetik) qatlamni ham o‘z ichiga oladi.

Tarjima jarayonida lingvokulturologik yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi, ya’ni tarjimon faqat so‘z ma’nosini emas, balki xalq madaniyatini, mentalitetini va muhitini ham yetkazishi zarur.

Badiiy tarjimalarda transliteratsiya va tavsifiy tarjima usullarining uyg‘un qo‘llanilishi milliy koloritni saqlab qolishda eng maqbul yechimdir.

O‘zbek milliy taom nomlarining stilistik funksiyasi badiiy matnda obrazlilikni kuchaytiradi, o‘quvchida milliy muhitga kirish hissini uyg‘otadi va asarning madaniy qiymatini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qodiriy, A. *O'tkan kunlar*. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 2022.
2. Karimov, N. *Lingvokulturologiya asoslari*. — Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2020.
3. Yo'ldosheva, G. *Tarjima jarayonida milliy koloritni saqlash masalalari*. — Toshkent: O'zMU nashriyoti, 2021.
4. Jo'rayev, A. *Madaniyatlararo kommunikatsiya va tarjima*. — Samarqand: SamDU nashriyoti, 2019.
5. Isaqulova Baxtigul Xo'jamovna. (2025). Ta'lim sifatini oshirishda ko'p tillilik va til bilishning ijtimoiy-iqtisodiy ta'siri . Ta'lim Innovatsiyasi VaIntegratsiyasi, 47(4), 125-127. <https://scientific-jl.com/tal/article/view/22655>